

DAENSJAAR 2007

Honderd jaar na de dood van priester Daens

Op 14 juni 2007 is het honderd jaar geleden dat priester Adolf Daens in Aalst overleed. Via allerlei initiatieven, in Aalst maar ook in het Provinciehuis in Gent en in het Vlaams Parlement in Brussel, zet het Priester Daensfonds zich in om die gebeurtenis niet ongemerkt te laten voorbijgaan en van 2007 een waardig Daensjaar te maken.

Honderd jaar geleden was het evenwel anders. In de katholieke pers werd over de dood van priester Daens nauwelijks gerept en op zijn begrafenis waren geen hooggeplaatste geestelijken aanwezig. Er waren wel honderden eenvoudige arbeiders, boeren en middenstanders die hun waardering en eerbied wilden uitdrukken voor de sociaalbewogen priester.

Sedertdien is er veel veranderd. Vooral dankzij het boek *Pieter Daens* van Louis Paul Boon en de film *Daens* van Stijn Coninx, wordt Daens nu gezien als een sociaal priester die op zijn tijd vooruit was en die de weg heeft gebaad voor politieke en sociale ideeën die algemeen aanvaard zijn. Hij is Oost-Vlaming van de twintigste eeuw geworden, ereburger van Aalst en de op vier na grootste Belg. Diverse verenigingen en politieke partijen noemen zich erfgenamen van Daens en beweren zijn gedachtegoed in ere te houden.

Daensistische beweging

De daensistische beweging is evenwel meer geweest dan 'priester Daens' of een Aalsters verschijnsel. Ze heeft zich over heel Vlaanderen verspreid.

Toen priester Daens in 1893 bij de pas gestichte Christene Volkspartij aansloot, was er al een hele weg afgelegd, onder meer door zijn jongere broer Pieter Daens en door een groep sociaalvoelende Vlamingen uit de Denderstreek die het tijdschrift *Klokke Roeland* uitgaven en daarom de roelanders worden genoemd. De dood van priester Daens was niet het einde van de beweging. Haar invloed blijft nog aanwijsbaar in de Belgische politieke en sociale geschiedenis tot ver in het interbellum.

Dat de Christene Volkspartij in 1893 werd gesticht, is geen toeval. In dat jaar werd het Belgische kiesstelsel grondig gewijzigd en werd het algemeen meervoudig stemrecht voor mannen ingevoerd. Tienduizenden arbeiders, boeren, middenstanders, huisarbeiders en dorpsintellectuelen konden voortaan hun stem laten horen in de politieke besluitvorming. Het programma van de Christene Volkspartij speelde in op de verzuchtingen en eisen van dat nieuwe kiezerspubliek. In het licht van de heersende landbouwcrisis stelde het allerlei maatregelen voor om de landbouwers te helpen. Het kwam op voor de belangen van de middenstand. Het bekommerde zich om het lot van de arbeiders en eiste gelijkheid van de twee landstalen. Het stelde een systeem voor van progressieve belastingen, kwam op voor schoolvrede, afschaffing van de loting bij het leger en vermindering van de militaire uitgaven. Het was voor zijn tijd een revolutionair programma en de Christene Volkspartij was meer dan een christelijke concurrent van de Belgische Werkliedenpartij.

Het was aanvankelijk de bedoeling van de stichters om druk uit te oefenen op de politici en de Katholieke Partij Vlaamser, socialer en democratischer te maken.

Maar de welgestelde burgerij, die tot dan toe de macht in handen had en door het meervoudig stemrecht nog heel wat invloed behield, was geen vragende partij en trachtte de eisen van de nieuwe kiezers af te zwakken of naast zich neer te leggen. Ze hadden meer politieke ervaring, meer invloed en meer geld en kenden beter de wetten en hun achterpoortjes. Progressieve katholieken stonden dan ook al snel voor een verscheurende keuze. Werken binnen de conservatieve Katholieke Partij was moeizaam en weinig lonend. Maar opkomen met een eigen lijst zou verdeeldheid zaaien in het katholieke kamp en in het voordeel van de liberalen spelen, die zich door de Schooloorlog van de jaren 1878-84 in katholieke kringen onmogelijk hadden gemaakt. De meeste progressieve katholieken kozen – zeker in het begin – voor de gematigde weg. Nog in de zomer van 1894, toen de Christene Volkspartij al enkele maanden bestond en zich voorbereidde op de verkiezingen van oktober 1894, schreef Pieter Daens in zijn weekbladen dat hij in de Katholieke Partij wilde blijven en ze van binnenuit wilde hervormen.

Maar in Aalst botsten alle toenaderings- en verzoeningspogingen op het onverbidde verzet van Charles Woeste, de voorzitter van de Katholieke Partij. De gebroeders Daens en de meeste van hun aanhangers hoopten evenwel op succes bij de verkiezingen. Ze verwachtten dat Woeste dan zijn ongelijk zou moeten erkennen en zich inschikkelijker zou opstellen. Ze werden in die idee gesteund door Hector Plancquaert uit Wortegem, die van meet af een radicale koers voorstond.

Bij de verkiezingen van oktober 1894 – die over het hele land werden georganiseerd – hadden Aalsterse conservatieven fraude gepleegd en had men meer stemmen geteld dan er konden en mochten worden uitgebracht. De hervervorming van december 1894 trok veel aandacht. Want alleen in het arrondissement Aalst waren er verkiezingen en daar stonden de twee strekkingen binnen de katholieke gemeenschap tegenover elkaar. Het hele land keek uit naar de uitslag, want die kon grote gevolgen hebben. Als de conservatief Woeste won, konden de conservatieven nog een tijdje doorgaan met hun eigengereide optreden. Als Daens won, moest er in de toekomst meer rekening gehouden worden met de democraten. Meteen werd priester Daens in een rol geduwd die hij niet gewild heeft. Hij werd het boegbeeld en het symbool van de radicaal christendemocratische stroming. Duizenden mensen stelden op hem hun hoop. Toen hij achteraf moeilijkheden kreeg, werd het voor hem erg moeilijk om de strijd op te geven. Dat zou verraad zijn aan de vele mensen die op hem vertrouwden. Het zou ook het imago van de priester erg schaden als hij, terwijl zoveel eenvoudige mensen in ellende leefden, afhaakte zodra hij tegenstand ontmoette en in ernstige conflicten kwam.

De verkiezing van Daens tot volksvertegenwoordiger maakte duidelijk dat een dissidente Christene Volkspartij levensvatbaar was en schiep grote verwachtingen. De volgende jaren breidde de beweging uit over de provincies

Oost- en West-Vlaanderen, Antwerpen en Brabant. Hector Plancquaert werd een van de vurigste propagandisten. Mee door zijn inzet ontstonden tientallen daensistische kernen en verenigingen, en namen de daensisten deel aan de parlamentsverkiezingen in Antwerpen en West-Vlaanderen in 1896, en in Brabant en opnieuw in Aalst in 1898. In 1897 stichtte hij de overkoepelende Vlaams-Christene Volkspartij, een eenheidsformatie die aan de afzonderlijke daensistische groeperingen over heel Vlaanderen een organisatorische uitbouw, een leiding en overlegorganen gaf. Een Christene Volkspartij waarvan hij verwachtte dat ze een politieke macht zou worden die na verloop van tijd haar programma zou realiseren.

Toch geen doorbraak

Toch is de daensistische beweging niet uitgegroeid tot een grootse volksbeweging en heeft ze haar programma niet kunnen realiseren.

De meest in het oog lopende oorzaak is de tegenstand van de goegemeente, de clerus en de katholieke politici. Woeste heeft de Christene Volkspartij openlijk bestreden en aarzelde niet om invloedrijke personen uit de politieke, economische en religieuze wereld in die zin te benaderen en onder druk te zetten. Ook de bisschoppen en de lagere clerus van wie velen aanvankelijk de Christene Volkspartij gunstig gezind waren, hebben een groot aandeel gehad in de mislukking van de Volkspartij. De bisschoppen, enkelen aarzelend en onder druk, reageerden uit bezorgdheid voor de eenheid van de Katholieke Partij. Sommige priesters handelden uit trots en om goed te staan bij hun oversten. Maar voor velen was Daens een lastpot, die de mensen opruide en de normale werking van hun caritatieve organisaties in de war stuurde. Ze vonden dat de gewone mensen nood hadden aan onmiddellijke hulp en vaak meer hadden aan liefdadigheid dan aan politieke leuzen en beloften dat het in de toekomst beter zal zijn. Maar ook binnen de beweging waren er van meet af aan moeilijkheden. Er tekenden zich vrij snel twee stromingen af: een gematigde die de breuk met de Katholieke Partij als tijdelijk beschouwde en die bleef hopen op een verruimde Katholieke Partij. Ze hadden de grootste aanhang in Aalst en in de provincie Antwerpen. En een radicale vleugel die geen toegevingen wilde doen aan de conservatieven en die de Christene Volkspartij beschouwde als een onafhankelijke partij die de conservatieve Katholieke Partij mettertijd zou verdringen. Omdat de gebroeders Daens de gematigde stroming belichaamden en Hector Plancquaert de woordvoerder was van de radicalen, sprak men van daensisten en plancquaertisten.

Die dubbele opstelling leidde in de daensistische beweging vaak tot scherpe tegenstellingen. Moest men bij alle verkiezingen een daensistische lijst of een daensistische kandidaat voordragen, ook als de kandidaat van de Katholieke Partij gematigd progressief was? Mocht de Volkspartij samenwerken met socialist en/of liberalen om gemeenschappelijke programmapunten te verwezenlijken?

Tussen 1893 en 1897 hadden de gematigde daensisten de grootste invloed. Maar door onenigheid in eigen rangen, door de felle hetze van de conservatieven en het uitblijven van concrete resultaten haakten vele gematigde kiezers af. Zo kregen de plancquaertisten het steeds meer voor het zeggen en evolueerde de partij in een radicale richting. Een derde reden waarom de daensistische beweging geen blijvende invloed heeft uitgeoefend is het ontbreken van een degelijke infrastructuur.

In de 19de eeuw al hadden alle politieke partijen een gamma van afdelingen, sociale en culturele verenigingen gesticht om hun kiezers aan zich te binden of om kiezers te winnen. De daensisten probeerden hetzelfde te doen. Ze stichtten ziekenfondsen en pensioenkassen, veeverzekeringen, vakverenigingen en coöperaties, Jonge Wachten en propagandakringen, culturele verenigingen en ontspanningskringen. Die stichtingen hadden evenwel weinig financiële middelen, konden zich moeilijk profileren en werden tegengewerkt. Bovendien was het daensistische kiezerspubliek zeer heterogeen en waren de belangen van de ene groep soms strijdig met de belangen van een andere groep. Middenstanders zagen ongaarne coöperaties ontstaan, waar bijvoorbeeld brood en levensmiddelen werden verdeeld. Boeren en middenstanders hadden vaak weinig begrip voor betogende en stakende arbeiders die voor herrie en wanorde zorgden.

Alleen de daensistische ziekenfondsen hebben zich kunnen handhaven. Rond 1900 slaagde Jan de Neve erin om de bestaande ziekenfondsen van het arrondissement Aalst te verenigen in een overkoepelende Broederbond. Op die manier had men meer financiële middelen. Na de Eerste Wereldoorlog ontstonden de Vereenigde Ziekenfondsen der Kristene Volkspartij, waaruit omstreeks 1935 de Landsbond van Vlaamsch-Nationale Mutualiteiten is gegroeid.

De daensisten hebben hun sociaal en Vlaams programma niet zelf kunnen verwezenlijken. Maar ze zijn een zweeppartij geweest die de weg heeft gebaad. Om het succes van de daensisten in te dijken hebben andere partijen een deel van het daensistische programma overgenomen en gerealiseerd.

De daensistische beweging heeft in de periode 1893-1914 de Katholieke Partij gedwongen tot een progressievere koers en de katholieke arbeidersbeweging tot een autonome opstelling tegenover de officiële partij. Ze heeft het sociale aspect gekoppeld aan de Vlaamse ontvoogding en duidelijk gemaakt dat de Vlaamse Beweging meer was dan een taalstrijd.

Het is een trieste vaststelling dat pioniers en idealisten die de kastanjes uit het vuur hebben gehaald, in de geschiedschrijving vaak ondergewaardeerd of zelfs vergeten worden. Anderen hebben van hun werk geprofiteerd en de pluimen op hun hoed gestoken. De geschiedenis van de daensistische beweging is daar een tragische illustratie van.

Frans van Campenhout